

“TERBENBES” ROMANIDA ‘MUHABBAT’ TÚSINIGI

Sadullaeva Alfiya Nizamaddinovna

Inglis tili hám ádebiyatı kafedrası assistenti, Qaraqalpaq mámleketlik universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7441974>

Annotaciya. *Bul maqalada jazırwshısı Qıpshaqbay Mátmuratovtıń “Terbenbes” romanındaǵı bas qaharman Lepas boydıń ómir jolı, muhabbatı, kewil keshirmeleri leksemalar, stilistikalıq qurallar hám frazeologiyalıq birlikler menen sáwlelengen.*

Tayanış sózler: *koncept ‘Muhabbat’, leksiko-semantikalıq, frazeologiyalıq birlikler, leksema, sóz dizbegi, metafora, troplar, giperbola, epitet, leksiko-semantikalıq maydan, dúniyanıń til súwretleniwi.*

“TERBENBES” ROMANIDA “MUHABBAT” TUSHUNCHASI

Annotatsiya. *Bu maqolada yozuvchi Qıpshaqbay Matmuratovning “Terbenbes” romanidagi bosh qahramon Lepas boyning umir yo’li, muhabbatı, ko’rgan kechinmalari leksemalar, stilistik vositalar va frazeologik birliklar yordamida yoritilgan.*

Kalit so’zlar: *“Muhabbat” tushunchasi, leksik-semantik, frazeologik birliklar, leksema, so’z jilosi, metafora, troplar, giperbola, epitet, leksik-semantik maydon, dunyoning til surati.*

ПОНЯТИЕ «ЛЮБВИ» В РОМАНЕ «ТЕРБЕНБЕС»

Аннотация. *В данной статье с помощью лексем, стилистических приемов и фразеологизмов освещаются жизненный путь, любовь и переживания главного героя Лепеша Бой в романе «Тербенбес» писателя Кыпшақбай Матмуратова.*

Ключевые слова: *концепт «Любви», лексико-семантические, фразеологические сочетания, лексема, словосочетание, метафора, тропы, гипербола, эпитет, лексико-семантическое поле, языковая картина мира.*

THE CONCEPT OF "LOVE" IN THE NOVEL "TERBENBES"

Abstract. *In this article, with the help of lexemes, stylistic devices and phraseological units, the life path, love and experiences of the protagonist Lepas Boy in the novel "Terbenbes" by the writer Qypshakbai Matmuratov are highlighted.*

Keywords: *the concept of "Love", lexical-semantic, phraseological combinations, lexeme, phrase, metaphor, tropes, hyperbole, epithet, lexical-semantic field, language picture of the world.*

Kirisiw

Dúniya júzinde ‘muhabbat’ sezimi hár tilde hár qıylı aktualizaciya usıllarına iye bolıp, Muhabbat - bul biybaha kewil sezimleri bolǵanlıǵınan onı asrap abaylaw hám qorǵaw kerek. Muhabbat - bul tuwılatuǵın, rawajlanatuǵın hám waqıt ótiwi menen sónetuǵın sezim. Muhabbat - bul tájiriye bolıp, denediń iskerligindegi ózgerislerdi talap etedi, júrek hám bas muhabbatı sáwlelendiredi [1; b. 95].

Inglis tilinde sóylewshilerdiń sanasında *muhabbat* racionalizm hám ıqtıyatlılıqtan ajralǵan sezim bolıp, ol salamat emes, awırwlı jaǵday menen baylanıslı bolıp, saw oylawǵa ılayıq bolmaǵan adamnıń sezimi sıpatında sáwlelenedi. Al, qaraqalpaq tilinde bolsa, *súyiw / muhabbat* - bul muhabbat ob'ektine ǵamxorlıq qılıw, qádirlew, húrmet qılıw hám jaqsılıq tilew, usınıń menen birge sanalı oylawǵa múmkinshilik beretuǵın jaǵdayda qalıw bolıp tabıladı.

Biziń izertlew ob'ektimiz belgili dramaturg hám jurnalist jazırwshı, kórkem óner ǵayratkeri Qıpshaqbay Mátmuratovtıń “Terbenbes” romanındaǵı ‘Muhabbat’ túsiniǵi bolıp

tabiladı. Q.Mátmuratov bul shıǵarmasında XXI ásir baslarında óziniń isbilermenlik uqııbı arqalı xalqınıń baxtı-ıǵbalı ushın kúyip-janıp xızmet etken tariyxıy tulǵa, jerlesimiz Lepes baydın ómir jolı haqqında sóz etiledi.

Metodlar

“Terbenbes” romanında ‘Muhabbat’ túsiniǵi hár qıylı stilistikalıq qurallar menen kórsetilgen bolıp - bular *metafora, salıstırıw, personifikaciya, sinonimler, antiteza, giperbola, epitet*.

‘Muhabbat’ túsiniǵi sóz formaları, frazeologiyalıq birlikleri, gápler sıyaqlı semantikalıq birlikler arqalı jetkiziledi.

Romanda ‘Muhabbat’ túsiniǵi tómendegi tiykarǵı qurallar menen ańlatılǵan:

1. Metafora (*Jıraw tap jin urǵanday birden julqındı. “Bunı óshirmew kerek, sóndirmew kerek!”*).

2. Salıstırıw (jigittiń láblerinen *súliktey* sordı.).

3. Personifikaciya (qız jigit qushaǵında *talday mayısıp*).

4. Giperbola (Biri-birin aymalasıp, biri-birin sorısıp, biri-birine talday esilip, *ólip baratur, emeshesi qurıp baratur!*).

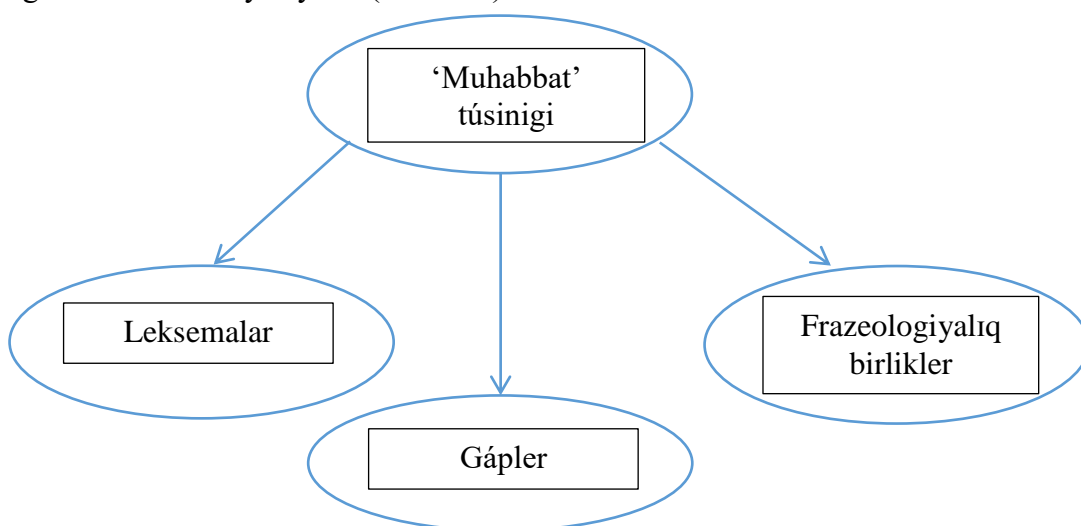
5. Anafora (*Biri-birin* aymalasıp, *biri-birin* sorısıp, *biri-birine* talday esilip).

6. Gradaciya (*Bul ushqın tutansın, jansın, lawlasın, jalını pútkil álemge jıllıq bersin!*)

Sonday etip, stilistikalıq qurallar avtorlar tárepinen ‘Muhabbat’ túsiniǵin jetkizip beriwde ańlatpa hám sezimdi kúsheytiw, qaharmanlardın psixikalıq jaǵdayın atap ótiw ushın qollanıladı.

Izertlewler

“Terbenbes” romanında ‘Muhabbat’ túsiniǵiniń til qurallarınıń semantikalıq birliklerin tómendegishe klassifikaciyalaymız (1-súwret).

1-súwret – “Terbenbes” romanında ‘Muhabbat’ túsiniǵin ańlatıwshı semantikalıq birlikler

Tekstlerdi úyreniwde ‘Muhabbat’ túsiniǵin ańlatıwdıń túrli usılları – semantikalıq birliktiń 3 túri belgilengen. Sóz formaları yamasa bólek leksemalar kórkem ádebiyatqa baylanıslı sóylew usılına munasábeti menen xarakterlenedi. Leksemalar romannıń leksikalıq quramı ushın juwapker bolıp tabılıp, olar tómendegishe:

Ushqın - flash, *jalın* - light, *quwatım* - sweetly, *shıraǵım* – My dear, *ıntıǵıw* – to wait, *mehir-muhabbat* - love, *quwanış* - gladness, *qálbi* - soul, *júrek* - heart, *payandoz* - sacrifice,

paqır - poor, *aynalaym* – My love, *qanatım* - darling, *ğamxorım* – My hero, *intizarlıq* - necessity, *emirenisti* – affection [3].

Frazeologiyalıq birlikler (söz dizbekleri) tolıq mániske iye bolğan söz dizbekleri bolıp tabıladı:

perzentlik **mehir-muhabbat** penen – *with child's love*;

mañlayınan **shorpıldatıp súyip atır, súyip atır** – *kissed his forehead*;

súyisip sálemlesti – *greeted kissing each other*;

lıqqa tolğan kóz jasların – *eyes full of tears ...*

qushağın ashtı – *opened his arms*;

talday mayısıp - *fell like a willow*;

qálbi sığılıp ketti – *his heart sank*;

súliktey sordı - *sucked on*;

ólip baratır, **emeshesi qurıp** baratır - *he is dying, his body is drying up*;

Kózler jaslanıp, **emirenisti** - *the eyes teared up and cried*;

shoq salıp - *set on fire*;

júrek hámiri - *dough of the heart* [3].

Gápler pikir yamasa tezisti xarakterleydi:

— **Jaqsı kóriw** basqa, **súyiw** basqa. Yaq, endi ol gáptiñ qájeti joq. - *Love is one thing, to love is another. Yes, now there is no need to talk.*

Jigittiñ **kewli algaw-dalgaw**, qızdıñ ózin sonsha **súyetuğınına** tañlanıp, **júregi sığılıp ketti**. - *The boy's heart sank because of the girl's love for him.*

Biri-birin aymalasıp, biri-birin sorısıp, biri-birine talday esilip, ólip baratır, emeshesi qurıp baratır! - *They caressing each other, they kiss each other, they hear each other like willows, they die, and the other one dries up!*

jigittiñ **láblerinen súliktey sordı** - *sucked on the young man's lips*;

júreklerine shoq salıp kúydire edi, órter edi - *burn their hearts and set them on fire*;

Muhabbat bul júrek hámiri - *Love is the dough of the heart*;

Lepes ózine **ıntığıp-aq** turğan sulıw qızdıñ, barlıq sulıw jerlerinden kózi menen **suyıp**. - *Lepes kissed the beautiful body of a beautiful girl with his eyes who was waiting for him.*

Uzaq súyispek hám bir-birewge **intizarlıq aymalaspalardan** keyin, qız burımın tislep, kátte **ishkımp jattı...** - *After a long kiss and love, the girl fell to bed waiting...*

Qız ashıwlı **qushaqq** endi de, jigitke **láblerin** tostı. **Lábler óbilip**, tiller **sorılıp**, qız jigit **qushağında talday mayısıp** atırğanda - *The girl fell into a fierce embrace and kissed the boy's lips. When lips are kissed, tongues are sucked, and the girl falls like willow in the boy's arms*

Jigit **ózin basalmay, qaltıraqlap** birazğa deyin kátte otırıp qaldı - *The young man could not suppress himself and sat on the bed for a while, trembling*

“Usı aq bilekler **meniki bolsa** eken” dep júrgen jigitlerdiñ **júreklerine shoq salıp kúydire edi, órter edi!** - *Those young men who walked around saying "I wish these white wrists were mine" would set fire to their hearts and die!* [3].

Koncept lingvomádeniyattanıw hám kognitivlik lingvistikada tez-tez hám tabıshı qollanılatuğın tiykarğı túsiniq, tiykarğı termin bolıp tabıladı. Koncept óz ishine túsiniqti qamtıp, biraq tek onıñ menen ğana sheklenbeydi, bálki sózdiñ pútkil mazmunın óz ishine aladı: denotativ hám konnotativ, söz arqasındağı hádiyse haqqındağı málim mádeniyat ideyaların onıñ barlıq túrme-túr associativlik baylanıslarında sáwlelendiredi. Ol kóplegen leksikalıq birliklerdiñ

mánislerin óz ishine aladı. Túsiniklerde hár bir til shaxsınıń materiallıq dárejesi jıynalıp, túsiniktiń ózi tek ǵana sózde emes, bálki sóz birikpesinde, ǵápte, awızeki sóylewde, tekstte de ámelge asırıladı [10].

Koncepciya bul jámiettiń átiraptaǵı haqıyqatlıqtı ózlestiriwi, arnawlı bir milliy-materiallıq jámáát mádeniyatına muwapıq leksikalıq birlikke qanday mazmun kiritilgenin sáwlelendiredi.

Kórsetilgen túsinikler insannıń hár qıylı jaǵdaydaǵı iskerligin belgileytuǵın ayırıqsha belgige aylanadı. ‘Muhabbat’ túsinigi tiykarǵı túsinik bolıp, hár bir tilde de bar túsinik.

Muhabbat - unamlı hám unamsız kewil-sezimleri menen ańlatılıwı múmkin bolǵan hám hár qıylı leksikalıq ańlatpaǵa iye bolǵan sezimlilik jaǵdayı bolıp, semantikalıq tarawda tilshiler ushın úlken qızıǵıwshılıq oyatadı. Til hádiyselerin xarakteristikawda jantasıwı júdá nátiyjeli, sebebi ol tildiń sistemalı shólkemin ashıwǵa járdem beredi. Tarawdın túsinigi túrli izertlewshiler tárepinen túrlishe táriyplenedi. Biraq, bul tildiń kóplegen hádiyselerin túrli tarawdın teoriyaları tiykarında analiz etiwimizge tosqınlıq etpeydi [8].

Juwmaq

Usi ilimiy jumısımız sheńberinde qaraqalpaq tilindegi ‘Muhabbat’ túsiniginiń leksiko-semantikalıq tarawı úyrenilip, kórkem sóylewdiń qásiyetleri anıqlandı, leksiko-semantikalıq analizlendi. Bul jumısımızda “Terbenbes” romanınıń stilistikalıq analizi, hám ‘Muhabbat’ túsinigin mánisin jetkerip beriwdiń til qurallarınıń klassifikaciyası islep shıǵıldı.

Sonday etip, alıp barılǵan izertlewler arqalı ‘koncept’ bul oyımızdın intellektual yamasa intellektual resursları birliklerin hámde insan bilimi hám tájiriyesin sáwlelendiriwshi informaciya strukturasınıń túsinidiriwge xızmet etiwshi termin degen juwmaqqa keldik.

“Terbenbes” romanındaǵı ‘Muhabbat’ túsiniginiń til quralları temasındaǵı shıǵarmalardı úyreniw arqalı maǵlıwmatların ulıwmalastırıp, biz tómendegi juwmaqqa keldik:

1. Qaraqalpaq jazıwshısı Q. Mátmuratovtıń “Terbenbes” romanında oraylıq orındı bas qaharman Lepes baydıń jaslıq dáwirindegi kewil keshirmeleri, muhabbat sezimleri iyelegen.

2. ‘Muhabbat’ túsinigi kóp mánili sezimlilik mazmundı óz ishine aladı, yaǵnıy: *qayǵı, quwanış, baxıt* hám basqalar.

3. Túsiniktiń leksikalıq komponentleri “*Muhabbat joqarı sezim*”, “*Ana/atalıq muhabbat*”, “*Muhabbat – júrek hámiri*” sıyaqlı temalı gruppalarǵa bólingen.

4. ‘Muhabbat’ túsinigi quramalı semantikalıq mániske iye bolıp, ol túrli semantikalıq birlikler arqalı jetkiziledi: “*Lábler súyisiwi*”, “*Jaqsı kóriw*”, “*Júregi sıǵılrw*”, “*Bir-birin aymalaw*”, “*Talday esiliw*”, “*Emeshesi qurıw*”, “*Júreklerine shoq salıw, órtew*”, “*Muhabbat – júrek hámiri*”, “*Ómirlik qostar*”, “*Júrekler sháwkildep quwandı*” h.t.b.

REFERENCES

1. Концептуальная структура фразеологизмов, выражающих чувства любви/ненависти // Сборник трудов молодых ученых. Вып. 1. М. – 2005. – с. 91 – 96.
2. Лексикографическая интерпретация лексем «Любовь» и «Love» в словарях русского и английского языков // Языкознание и литературоведение в синхронии и диахронии: Межвуз. сб. статей. Вып.1. Тамбов: ТОГУП «Тамбовполиграфиздат», 2006. – с.281 – 284.
3. Mátmuratov Q. Terbenbes, Bilim baspası, Nókis, 2004, 336 b.

4. Прозоров В. Г., Основы теории и практики перевода с английского языка на русский. - М., 2004.
5. Учебный словарь стилистических терминов
6. Nizamaddinovna S.A. VERBALISATION OF THE CONCEPT “MUHABBAT” (LOVE) IN THE WORKS OF KARAKALPAK POET AJINIYAZ QOSIBAY ULY //湖南大学学报 (自然科学版). – 2022. – Т. 49. – №. 07.
7. Садуллаева А. (2022). The problem of the interdependence between language and culture. *Ренессанс в парадигме новаций образования и технологий в XXI веке*, (1), 54–56. <https://doi.org/10.47689/innovations-in-edu-vol-iss1-pp54-56>
8. Sadullaeva A. Qaraqalpaq kórkem shígarmalar kontekstinde muhabbat koncepti //Globallashuv davrida tilshunoslik va adabiyotshunoslik taraqqiyoti hamda ta’lim texnologiyalari. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 200-201.
9. Sadullaeva A. Til va madaniyatning lingvomadaniy aloqalari //Globallashuv davrida tilshunoslik va adabiyotshunoslik taraqqiyoti hamda ta’lim texnologiyalari. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 62-64.
10. Садуллаева . А. (2022). Concept —muhabbat in Karakalpak proverbs. *Zamonaviy Innovatsion Tadqiqotlarning Dolzarb Muammolari Va Rivojlanish Tendensiyalari: Yechimlar Va Istiqbollar*, 1(1), 616–617. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/zitdmrt/article/view/5377>
11. Садуллаева А., Сейтжанов Ж. Differences of application of the concept "Muhabbat/Love" in poetry genre //Ренессанс в Парадигме Инноваций Образования и Технологий в XXI Веке. – 2022. – №. 1. – С. 89-91.
12. Шаниязов, Б., & Садуллаева, А. (2021). ГЛАГОЛЬНЫЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С МОРФОЛОГИЧЕСКИМ ОКРУЖЕНИЕМ В КАРАКАЛПАКСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ. *Нукусский государственный педагогический институт имени Аджинияза журнал «Фан ва жамият»*, 2 (2015-2), 32–34. извлечено от <https://science.ndpi.uz/index.php/science/article/view/67>
13. https://superinf.ru/view_helpstud.php?id=416